

TRE KOMMUNIKATIVE NIVEAUER

Kommunikation er helt grundlæggende er operationsform for sociale systemer, og består i tegnudveksling gennem en givent fysisk kanal. Selv tale kan beskrives som sådan i og med at der i og med kommunikationen opstår et socialt system, hvor sproglige tegn udveksles gennem et fysisk medie, her stemmebånd, luft og øre. I mere åbenlyst tekniske medier er det endnu mere udtalt idet kanalen er menneskeskabt, og i digitale medier er både kanalen og det grundlæggende tegnsystem (den binære kode) teknisk betinget. Kommunikation kan altså betragtes som tegnoverførsel i sociale systemer gennem en fysisk kanal. Ud fra denne definition kan man identificere tre grundlæggende kommunikationsteoretiske perspektiver; *kommunikation som forstyrrelse* i sociale systemer, *kommunikation som tegnudveksling og –fortolkning* via tegnsystemer og *kommunikation som overførsel* af information gennem en kanal.

Med disse tre kommunikationsteoretiske perspektiver in mente kan man således betragte *kommunikation* på tre sideordnede niveauer; det sociale, det semiotiske og det tekniske niveau svarende til de tre kommunikationsteoretiske perspektiver i definitionen af kommunikationsbegrebet. Det sociale niveau betegner kommunikation som en proces til opretholdelse af sociale strukturer. Semiotisk kommunikation bevæger sig på niveauet for tegnudveksling og –fortolkning, og arbejder således med tegntyper og –systemer, og hvorledes tegnfortolkninger udspilles gennem handling. Teknisk kommunikation sker på niveauet for overførsel af information, og virker på et rent teknisk eller fysisk plan. Tilsammen udgør disse tre kommunikationsformer den optik jeg i denne opgave vil anvende til at belyse hvorledes kommunikation udspiller sig i digitale medier.

Til en redegørelse for den sociale kommunikation er det naturligt at anvende en sociologisk teori. Her kunne man anvende flere forskellige teorier som grundlag for sin beskrivelse alt efter det analytiske fokus man finder relevant. Hvis man ville undersøge kommunikation i forhold til magtstrukturer ville det således være nærliggende at inddrage en tænker som Michel Foucault, eller hvis fokus var på enkelte aktører og deres samspil med teknologien i et netværk Bruno Latour. Denne opgave baserer sig imidlertid

på en undersøgelse af kommunikative strukturer i det sociale hvorfor det er nødvendigt at anvende en alternativ, mere adækvat sociologisk teori. Til dette formål har jeg valgt at inddrage den tyske sociolog Niklas Luhmann, da udgangspunktet for hans teori om sociale systemer ligger i en redegørelse for netop de kommunikative strukturer, der udspiller sig i det sociale.

Når optikken rettes mod den mere konkrete handlen som indgår i kommunikationsprocessen i form af tegnudveksling og –fortolkning og de strukturer, der kendetegner disse udvekslingshandlinger er det nærliggende at undersøge semiotikken og pragmatikken. For at komme frem til en definition af det objekt denne kommunikation udspiller sig omkring, må man anvende en teori, der giver en beskrivelse af dette; af tegnet og dets funktion i betydningsdannelsen. Og netop dette er objektet for Charles Sanders Peirce og semiotikken. Talehandlingsteorien, eller sprogragmatikken, som den er udfoldet af John Austin og John Ross Searle, kan opfattes som en videreudviklingen af Peirces pragmaticisme. Den beskæftiger sig som navnet antyder med tegnudvekslingen som sproglig handlen på linie med andre mere alment anerkendte former for handling. En anke mod inddragelsen af talehandlingsteorien kunne ligge i det faktum at den udelukkende beskæftiger sig med sproglig tegngivning, og at ekstralingvistisk tegngivning på samme måde burde være omfattet af dens beskrivelse. Dog mener jeg udmærket at de generelle regler for sproghandlinger i talehandlingsteorien kan overføres til allehånde andre tegnsystemer, og selvom andet skulle synes at være tilfældet kan den betragtes som et forsøg på en redegørelse for kommunikativ handlen indenfor rammerne af netop det sproglige tegnsystem i mangel på bedre, mere generelle teorier.

For fra et kommunikationsteoretisk perspektiv at fokusere på de tekniske aspekter i kommunikationsprocessen ville det være nærliggende at anvende en medieteorier til beskrivelse af de karakteristika teknologien besidder og derfra udlede nogle konklusioner om kommunikation. Men det er ikke formålet med denne opgave.

Formålet er her fra et kommunikativt perspektiv at belyse tre væsentlige dimensioner i *kommunikation* på en sådan måde at de fysiske aspekter af netop kommunikation indfanges. Jeg har til dette formål valgt at anvende en teori, som har haft en til stor indvirkning på forståelsen af kommunikationsprocesser; informationsteorien som den er formuleret af Claude Shannon. Den betragter kommunikation som informationsoverførsel gennem en fysisk kanal, og beskriver dermed matematisk hvad der sker på et rent fysisk plan i kommunikationsprocessen. Informationsteorien

IMV IMV 26/9/07 23:11

Comment: på med "lille p" – ja, hvis du nævner i indledningen, at du baserer dig på en systemteoretisk tilgang, kan du så her anføre, at man kunne selvfølgelig også...blablba...men at du har valgt Luhmann, fordi der i hans teori – i modsætning til Foucault og Latour – indgår de tre nævnte niveauer, således at for eksempel magtbegrebet ville kunne opfattes som en dimension ved specielle sociale systemer, og ikke som det grundlæggende princip, ligesom Luhmanns teori baserer sig på det sociale modsat individet som hos Latour (hvis dette er tilfældet?).

Bare så du undgår at anvende prædikater som "alternativ" og "adækvat", fordi de ikke rigtig siger noget. Og da vi stadigvæk er i begyndelsen af opgaven, er det vigtigt at være præcis.

IMV IMV 26/9/07 23:11

Comment: Jeg ved ikke, om Austin og Searle kender til Peirce? Ellers må du bare skrive: man kan opfatte talehandlingsteorien som en videreudvikling....

Og ellers er det en fremragende indledning.

er flere steder og gennem længere tid fejlagtigt blevet anvendt til semantiske og sociologiske kommunikationsanalyser i flere modeller og afledninger. Det er dog ikke i den anvendelse den har her. I denne opgave beskriver informationsteorien udelukkende de tekniske aspekter ved kommunikation.

Med dette udgangspunkt vil jeg nu gå videre med en redegørelse for den kommunikationsteoretiske baggrund for hver af de tre kommunikationsniveauer.

Social kommunikation

- kommunikation som forstyrrelse

Systemteorien har sin oprindelse i 1930'erne, hvor den blev udviklet af blandt andre Gregory Bateson [reference til "Steps to an Ecology of Mind"], blev videreudviklet af chilenerne Maturana og Varela og blev overført til sociologien af Niklas Luhmann. Systemteorien tog udgangspunkt i beskrivelsen af biologiske organismer og processer i naturen. Til dette formål viste den deduktive videnskabelige metode sig utilstrækkelig, idet den i udgangspunktet baserer sig på statiske præmisser. Til beskrivelse af *processer* i naturen var det derfor nødvendigt at anvende en anden synsvinkel på relationen mellem dele og helheder, det som også benævnes klassifikation. Derfor indførte systemteoretikerne systemet som analyseenhed. Et system udgøres kort fortalt af gensidige *relationer* i en given helhed. Man er altså gået fra at betragte helheder som udgjort af en række elementer, til at betragte helheder, eller systemer, som udgjort af *relationer* mellem erstattelige elementer¹.

Luhmanns systemteori fokuserer altså på processer frem for tilstande. Det er en teori, som beskriver hvad der *sker* frem for hvad der *er*. Når man læser Luhmanns teori ud fra en kommunikationsorienteret synsvinkel må man holde sig for øje, at den ikke forklarer hvad kommunikation er i nogen strengt ontologisk forstand, men snarere beskriver de processer, der udspiller sig som kommunikation.

¹ Kneer, George & Nassehi, Armin, "Niklas Luhmann – introduktion til teorien om sociale systemer", Hans Reitzels Forlag, 1997 s. 24 ff.

SOCIALE SYSTEMER

I dette afsnit vil Luhmanns grundlæggende systemiske begrebsapparat blive introduceret. Dette tjener det formål at danne basis for en videre elaborering af den kommunikationsforståelse, som ligger implicit i hans sociologiske teori.

For at kunne tale om noget, der udgør et system må man tage udgangspunkt i en skelnen mellem systemet og noget andet, et ikke-system. Dette andet benævner Luhmann *omverden*². Omverdensbegrebet dækker over alt det, som er i verden udenfor det iagttagende system. Der kan ikke specifikt defineres nogen grænser, eller karakteristika for omverdenen, da den netop er defineret ved sin mangel på form. Omverdenen er altså en amorf enhed, som definerer alt det, som fra systemets synsvinkel endnu ikke har antaget nogen form. Denne form opnås først ved iagttagelse af del(e) af omverdenen, hvorved det iagttagede skelnes fra 'resten' som relevant, og tillægges en form. Mere herom senere. Grundlaget for Luhmanns systembegreb er altså en skelnen mellem noget, systemet, som er iagttaget og derigennem tillagt form, og alt det andet som udgør omverden for systemet. Systemer er kendetegnede ved at være operationelt lukkede, selvreferentielle og rekursivt selvskabende, det Luhmann benævner *autopoiesis*. Betegnelsen af systemer som værende autopoietiske angår den proces, som skaber og opretholder dem. At et system er autopoietisk betyder at det selv producerer og reproducerer de elementer hvoraf det består³. Med andre ord forekommer der hverken input eller output mellem system og omverden. Dermed ikke sagt at der ikke er relationer mellem et system og dets omverden; disse foregår blot på et andet realitetsniveau end det enkelte system. Relationer mellem to autopoietiske systemer vil således kunne betragtes som et system per se, og vil altså kræve analyse på et andet niveau end subsystemets. Dette er grunden til Luhmann karakteriserer systemer som værende *autonome*. Autonomien opstår qua systemets autopoietiske karakter, og forudsætter altså ikke en komplet lukkethed for omverdenen; systemer er ikke *autarke*⁴. De er autonome idet de er

² Luhmann, Niklas, "*Sociale systemer – Grundrids til en almen teori*", Hans Reitzels Forlag, 2000 s. 49 ff.

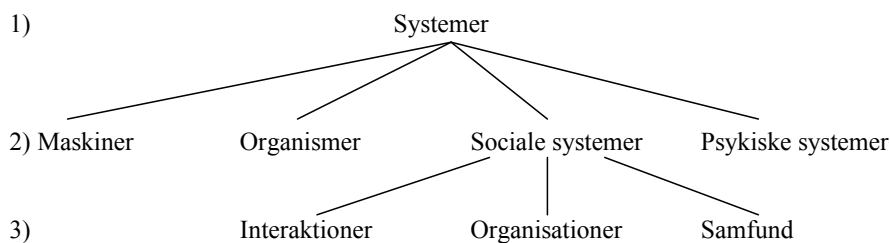
³ Kneer, George & Nassehi, Armin, "*Niklas Luhmann – introduktion til teorien om sociale systemer*", Hans Reitzels Forlag, 1997 s. 63

⁴ Luhmann, Niklas, "*Sociale systemer – Grundrids til en almen teori*", Hans Reitzels Forlag, 2000 s. 185, 473

selvskabende og – opretholdende, men er afhængige af relationer til den omverden i hvilken de eksisterer⁵. Denne relation til omverdenen betegner Luhmann *operationel lukkethed*. Operationel lukkethed betyder altså at systemer opererer autopoietisk, men at de stadigvæk, men dog på et andet realitetsniveau, er afhængige af deres omverden. Systemer er altså ikke eksisterende genstande med ontologisk realitet, men fungerer som en begrebslig analytisk abstraktion over operationelle domæner⁶.

Luhmann skelner mellem flere forskellige typer af systemer. Maskinelle, organiske, psykiske og sociale systemer. De sociale systemer er igen opdelt i tre typer: Interaktionssystemer, organisationssystemer og samfundssystemer. Luhmann taler om denne kategorisering som systemdannelse tre niveauer, hvor første niveau er systemer, som så er underopdelt i maskinelle, organiske, psykiske og sociale systemer, og endelig tredje niveau, som udgøres af de tre underkategorier af sociale systemer. Luhmann opstiller abstraktionsskemaet som følger⁷:

Fig. 1: De systemiske niveauer

Som det fremgår, er maskinelle systemer så at sige i en kategori for sig selv. Luhmann beskæftiger sig hovedsageligt med systembegrebet med udgangspunkt i autopoiesis begrebet, hvorfor maskinelle systemer (som jo opererer autarkt i kontrast til 'levende' systemers autonomi) ikke bliver behandlet tilbundsgående. Man kan derfor i dette perspektiv vælge at se bort fra denne kategori. Vi opererer altså foreløbigt med tre grundlæggende systemtyper; organismer, psykiske systemer og sociale systemer, som alle opererer autopoietisk.

⁵ Forskellen mellem autonome og autarke systemer ligger i omverdensrelationen: Autarke systemer er komplet lukkede som f.eks. mekaniske systemer og anvender deres egen output som input for at operere. Autonome systemer, der som oftest er levende systemer, opererer operationelt lukkede som beskrevet herover.

⁶ Luhmann, Niklas, "Sociale systemer – Grundrids til en almen teori", Hans Reitzels Forlag, 2000 s.

37

⁷ Ibid.

Den autopoietiske *operationsform* er yderligere udspecificeret hos de forskellige systemtyper. Således virker hver systemtype med en bestemt operationsform, nærmere bestemt liv, bevidsthed og kommunikation⁸, som så at sige virker som det råmateriale systemet bearbejder autopoietisk. Organiske systemer er således kendetegnede ved at producere liv. De består af biologisk materie, som producerer og reproducerer sig selv autopoietisk, hvorved liv opretholdes. Psykiske systemer udgøres af tanker og mønstre for disse, og producerer dermed bevidsthed. Sociale systemer opererer kommunikativt. Det medfører at det sociale systemniveau analytisk er adskilt fra de øvrige idet psykiske systemer ikke har en direkte adgang til hinanden men må kommunikere ved deltagelse på det sociale systemniveau. Mere herom senere. Sociale systemer er som nævnt igen inddelt i tre forskellige typer; interaktionssystemer, organisationssystemer og samfundssystemer.

Interaktionssystemet er karakteriseret ved deltagelse af mindst to psykiske systemer, som interagerer kommunikativt. Disse må, ifølge Luhmann, befinde sig det samme sted på det samme tidspunkt. Interaktionssystemer er følgelig den mindst stabile type af sociale systemer, da de opløses så snart en eller begge forudsætninger ikke opfyldes. *Organisationssystemer* har et indbygget handlingsforløb, eller formål. Dette medfører at der er en række krav som skal opfyldes for at deltagelse er mulig. Der er altså en systemintern konnotativ forståelse af en målsætning, som defineres og forhandles kommunikativt og uafhængigt af de enkelte deltagende psykiske systemer. *Samfundssystemer* har i Luhmanns teori særstatus idet de udgør en emergent ordensniveau i sig selv på linie med de tre systemiske niveauer⁹. Dette medfører at samfundssystemer så at sige er mere end summen af dets bestanddele, nemlig sociale (interaktions- og organisationssystemer), psykiske og organiske systemer. I et samfundssystem handles der med andre ord på en måde, som går ud over kriterierne for de øvrige systemtyper, samtidig med at det indeholder disse. Her bliver Luhmann noget vag i sine definitioner, og da hans samfundsteori ikke direkte har betydning for forståelsen af den systemiske kommunikationsteori, vil jeg ikke gå dybere ned i denne problemstilling, men herunder i stedet fokusere på relationen mellem de forskellige systemtyper.

⁸ Luhmann, Niklas, "*Sociale systemer – Grundrids til en almen teori*", Hans Reitzels Forlag, 2000 s. 36 ff., 221 ff.

⁹ Kneer, George & Nassehi, Armin, "*Niklas Luhmann – introduktion til teorien om sociale systemer*", Hans Reitzels Forlag, 1997 s. 46 ff.

Dette, at systemer er afhængige af hinanden på tværs af systemiske typificeringer, betegner Luhmann *strukturel kobling*. For eksempel er tankevirksomhed i psykiske systemer afhængig af neural aktivitet i hjernen. Tanker hører analytisk til kategorien af psykiske systemer, mens hjernen som organisme tilhører kategorien af organiske systemer. Det er altså en bydende omverdensrelation, eller strukturel kobling, mellem hjernen som organisme og de bevidsthedsprocesser i form af tankevirksomhed der udgør det psykiske system¹⁰. Man kan altså sige at psykiske systemer er strukturelt koblede til både organiske systemer og til sociale idet tankevirksomhed til en vis grad er socialt produceret (**). På samme måde er sociale systemer strukturelt koblede til psykiske og organiske systemer, idet de kræver deltagelse af mindst to psykiske systemer, som udelukkende kan kommunikere ved hjælp af de organiske systemer, i hvilke de er indlejrede. Der arbejdes altså i systemteorien ud fra et verdensbillede, som er opdelt i tre gensidigt afhængige systemtyper; sociale systemer, psykiske systemer og organiske systemer¹¹. Denne klassifikation af systemer forudsætter således autopoiesis som grundbegreb i forklaringen af systemers virkemåde, eller operationsform. Systemer er således ikke i nogen egentlig ontologisk forstand eksisterende, men tilhører domænet for den sprogligt analytiske konstruerede virkelighed¹². Mere herom senere.

Som baggrund for sin kommunikationsteori opererer Luhmann med et begreb, som benævnes *iagttagelse*. Iagttagelse foregår når noget skelnes fra en omverden og betegnes afhængigt af denne skelnen¹³. Afhængigheden opstår idet man ved at iagttage et givent objekt og dermed skelne det fra dets omverden allerede har afskåret en række muligheder fra at blive sandsynliggjorte, og sandsynligheder fra at blive aktualiseret. Med andre ord kan man ikke vælge en betegnelse for et givent fænomen, som ligger udenfor de sproglige kategorier som konventionelt betegner dets klasse af fænomener. Eller med andre ord igen kan man ikke kalde et graveinstrument for en hest, men må kalde en spade for en spade. *Skelnen* betyder altså at man vælger at fokusere på noget frem for 'resten', og *betegnelse* at man giver dette noget et navn.

¹⁰ Kneer, George & Nassehi, Armin, "Niklas Luhmann – introduktion til teorien om sociale systemer", Hans Reitzels Forlag, 1997 s. 65 ff.

¹¹ Plus selvfølgelig førortalt maskinelle systemer, som opererer autarkt og derfor ikke autopoietisk i egentlig forstand. Luhmann beskæftiger sig ikke synderligt meget med denne systemtype, men jeg vil senere komme nærmere ind på deres betydning for kommunikationsprocessen.

¹² Luhmann, Niklas, "Sociale systemer – Grundrids til en almen teori", Hans Reitzels Forlag, 2000 s. 37 ff.

¹³ Luhmann, Niklas, "Erkendelse som konstruktion", in. Hermansen, Mads (red.), "Fra læringens horisont – En antologi", KLIM, 1998 s 168

IMV IMV 26/9/07 23:11

Comment: Her kan du jo skrive, at de psykiske systemer er strukturelt koblede til de sociale i og med kommunikationen, der foregår som en udveksling af tegn med andre psykiske systemer. Dvs. kommunikationen defineres således, at der skal være mindst to psykiske systemer til stede, disse er strukturelt koblede via udveksling af tegn, og afhængig af kontekst vil denne kommunikative udveksling kunne karakteriseres som enten et interaktionssystem eller del af et organisationssystem. Dvs. du kan indarbejde dette i det, du skriver i de følgende linjer, ikke?

IMV IMV 26/9/07 23:11

Comment: På s. 7 og side 9 skriver du også "mere herom senere". Som læser tænker man, øh, hvad var det lige? Enten skal du bare lade være med at skrive dette, og så når du tager det op igen anføre, "som nævnt tidligere..." Eller så skal du, når du er færdig med opgaven og kan se sidetallene eksakt, skrive "Dette vender jeg tilbage til s. xx", og/eller "Dette bliver behandlet nærmere i afsnittet om..."

Tilsammen udgør de to operationer iagttagelse. Luhmann stiller så spørgsmålet hvordan erkendelse gennem iagttagelse kan være mulig når systemer som nævnt tidligere fungerer operationelt lukkede. Hvordan kan erkendelse opnås når systemet fungerer autonomt i forhold til dets omverden? Svaret han kommer frem til er, at erkendelse ikke forekommer til trods for den operationelle lukkethed men fordi det opererer autonomt. Forudsætningen for enhver iagttagelse er således et udgangspunkt som er frakoblet den omverden den iagttager, og som har sit eget udgangspunkt for at skelne og betegne fænomener i dets omverden. Grunden til at levende, bevidste og kommunikerende systemer kan iagttage er altså netop deres lukkethed for omverdenen.¹⁴

Gennem iagttagelse reduceres *kompleksitet* i et systems omverden, og systemets egenkompleksitet forøges. Dette er groft sagt hvad Luhmann benævner erkendelse. Kompleksitetsbegrebet tager udgangspunkt i ideen om tilkobling. Et system har et givent mulighedsfelt for tilkoblinger til dets omverden. Hvis en mængde af elementer (omverdenen) er mere talrig end systemets muligheder for tilkobling, betegnes den som kompleks¹⁵. Anderledes formuleret forekommer kompleksitet når et system møder flere muligheder end det kan kapere. Følgelig vil det forsøge at reducere denne kompleksitet ved at iagttage en del af den, og dermed vælge at se bort fra resten. Dette skaber erkendelse og altså en højere grad af kompleksitet internt i systemet. Et system siges at være komplekst i sig selv når det kan antage mere end en tilstand. En pointe i forbindelse med kompleksitetsbegrebet er, at systemer ved at reducere kompleksitet netop også producerer ny kompleksitet. I og med at systemets egenkompleksitet forøges, forøges også dets potentiale for tilkoblinger. I og med man bliver klogere, kan man overskue en større del af sin omverden og dermed se hvad man ikke kan se. En anden almindelig vending til beskrivelse af kompleksitetsproduktion gennem iagttagelse er 'at være forvirret på et højere plan'. Således kan man altså ikke nå til en ikke-kompleks tilstand gennem iagttagelse, som følgelig må betragtes som en fortløbende proces. Iagttagelse foregår indifferent i forhold til systemets autopoietiske operationsform. Således kan både organiske systemer, psykiske systemer og sociale systemer iagttage hinanden eftersom de gensidigt udgør hinandens omverden.

IMV IMV 26/9/07 23:11

Comment: Du må ikke skrive: "en noget overset pointe" selvom det er sandt. En krakiler af en censor vil blive sur og tænke, nå, han tror nok han er så klog! Og dermed blive mere kritisk over for din tekst.

IMV IMV 26/9/07 23:11

Comment: Måske skulle du sætte "se hvad man ikke kan se" i gåseøjne. Det er et citat, men jeg kan ikke huske hvor det er fra.

IMV IMV 26/9/07 23:11

Comment: Godt eksempel. I almindelighed – når jeg ikke kommenterer, er det fordi det er i orden/godt.

¹⁴ Ibid. s 164

¹⁵ Luhmann, Niklas, "Sociale systemer – Grundrids til en almen teori", Hans Reitzels Forlag, 2000 s. 160

Således har vi nu etableret en grundlæggende forståelse af det systemiske verdensbillede. Men hvordan forholder systemteorien sig til kommunikation?

Herunder vil jeg elaborere det systemteoretiske perspektiv, og præsentere dens bud på en kommunikationsforståelse.

KOMMUNIKATION

Kommunikation er, som nævnt herover, operationsform for sociale systemer. Følgelig er den grundlæggende for både interaktions-, organisations- og samfundssystemer. Dog vil vi starte med at belyse den mindst komplicerede type af sociale systemer, interaktionssystemet, for en mere grundlæggende kommunikationsforståelse. Ifølge Luhmann kræver kommunikation, ikke overraskende, tilstedeværelse af mindst to psykiske systemer, som interagerer (kommunikativt) i et socialt system hvor adressaten benævnes alter, og den meddelende kaldes for ego. Dermed er kommunikationsbegrebet i Luhmanns systemteori tæt og uløseligt forbundet med begrebet om social handling. I og med sociale systemers kommunikative operationsform, vil enhver handling indenfor dette domæne tilsvarende være af kommunikativ karakter¹⁶. Kommunikationsprocessen er opdelt i tre grundlæggende selektioner; selektion af information, meddelelsesform og forståelse. *Selektion* er relateret til iagttagelsesbegrebet idet iagttagelsen indebærer en selektion af fokus på noget frem for noget andet¹⁷. Selektion betyder altså udvælgelse og er relateret til iagttagelse og skelnen idet selektion så at sige er et biprodukt af begge operationer. Selektion af meddelelse, eller information, medfører altså udvælgelsen af en meningsfuld¹⁸ enhed frem for en anden. Meddelelsen er ifølge Luhmann ren *information*. Informationsbegrebet henter han fra Claude E. Shannon og Warren Weaver, som midt i sidste århundrede udviklede deres matematiske 'kommunikationsteori', som jeg herfra vil benævne informationsteorien, da den ikke omfatter kommunikation, men hører til på et strengt ontologisk plan¹⁹. Information

¹⁶ Luhmann, Niklas, "Sociale systemer – Grundrids til en almen teori", Hans Reitzels Forlag, 2000 s. 207ff.

¹⁷ Ibid. s. 181

¹⁸ Meningsbegrebet uddybes herunder.

¹⁹ Shannon, Claude E. & Weaver, Warren: "The Mathematical Theory of communication", Urbana Ill, 1949, f.eks. s. 49

Shannon og Weavers teori er netop som Luhmann så rigtigt antyder en *informationsteori*. Den beskriver i matematiske termer hvordan information bliver overført gennem en given kanal, og altså ikke en kvæk om kommunikation som social ageren. Mere herom senere.

IMV IMV 26/9/07 23:11

Comment: "Således har vi nu etableret en grundlæggende forståelse af det systemiske verdensbillede" – denne her sætning må du ikke skrive – den er stilistisk "forkert". Hvis du vælger n anføre det, jeg skrev om de psykiske systemers strukturelle kobling til det sociale via kommunikationen, kan du skrive – "Som jeg kort var inde på ovenfor, er de psykiske systemer strukturelt koblede til det sociale via kommunikationen. Hvad indebærer dette egentlig i nærmere forstand?" Eller sådan noget i den stil –

IMV IMV 26/9/07 23:11

Comment: Er det ikke omvendt?

IMV IMV 26/9/07 23:11

Comment: Hvad mener du med "ontologisk"? Hvis du mener fysisk-matematisk eller noget i den retning, er det nok bedst at skrive dette. Ordet "ontologisk" betyder sådan set bare "det værende", ikke nødvendigvis det substantielle, selvom det ofte anvendes i denne betydelse. Du må altså ikke skrive – i noten – at den ikke nævner "en kvæk" om kommunikation som social ageren. Desuden er det jo sådan, at den faktisk kan bruges i den type kommunikation, hvor det rejser sig om præcis overførsel af information – for eksempel mellem flyveledere og pilot. Dvs. i begrænsede kommunikative situationer. Dvs. det er stadigvæk en informationsteori, ikke en kommunikationsteori. – men her er det altså, at du anvender den til at beskrive det fysiske/substantielle. Som den jo også er bygget over.

forstås, med udgangspunkt i informationsteorien, som selektion blandt et kendt eller ukendt repertoire af muligheder²⁰. Selektion af meddelelse betyder altså at vælge at sige noget frem for alt det andet man også kunne have sagt, eller på anden måde have kommunikeret. Selektion af meddelelsesform er en logisk følge af første selektion; har man valgt at sige noget, må man nødvendigvis ytre dette noget på en bestemt måde. Udover dette kommer Luhmann ikke på nogen konkret måde ind på denne selektion, men betragter mere indgående differencen mellem information og meddelelsesform. Dog taler han om tre typer af *medier*, som vedrører meddelelsesformen: Sprog, udbredelsesmedier og symbolsk generaliserende medier. I systemteorien er mediers funktion at give erkendelsen en form. At gøre det usandsynlige (at viden eller forståelse konstrueres gennem iagttagelse) sandsynligt²¹. Det er via et symbolsk generaliserende medie såsom sproget, denne proces finder sted. Der er altså brug for et system af *tegn*, som må udveksles mellem psykiske systemer gennem et fysisk udbredelsesmedie til at sandsynliggøre kommunikativ succes. Dette tegnsystem virker i høj grad ved socialt vedtagne konventioner, hvorved det kan siges at kommunikation skaber grundlaget for kommunikation, eller med andre ord fungerer autopoietisk. Et eksempel på symbolsk generaliserede mediers funktion er at de tilfører for eksempel begrebet bevægelse en relativt konstant form i skikkelse af ordet 'bevægelse'. Sproget er her medie for denne form. Grundet medieforskningens alsidige, og til tider efemeriske anvendelse af mediebegrebet introducerer Luhmann to kategorier af medier; udbredelsesmedier, som er betegnelsen for fysiske medier såsom massemedier, og symbolsk generaliserede medier, som består i ikke-tekniske sociale strukturer, som koder kommunikationen binært.²² Udbredelsesmediernes funktion er at dekomponere sproglige enheder for at rekombinere dem i den højeste opløsning²³. Det vil sige, at de så at sige skiller iagttagelsen ad i mindsteenheder, flytter dem og rekonstruerer dem. Symbolsk generaliserede medier præsenterer selektion og motivation som en helhed. Det vil sige at de så at sige giver form til det uformelige ved at lade en bestemt selektion fremstå som den sande, den gode, den magtfulde osv. Dette sker ved en binær kodning af temaet for kommunikationen. For eksempel er koden for det politiske system

²⁰ Luhmann, Niklas, "*Sociale systemer – Grundrids til en almen teori*", Hans Reitzels Forlag, 2000 s. 181

²¹ Ibid. s. 201

²² Ibid. S. 202 ff.

²³ Ibid. S. 202

magt/ikke-magt, og for det videnskabelige sandt/falsk. Fælles for medier er, at de er karakteriserede ved at indeholde et løst koblet og et tæt koblet substrat. Det løst koblede substrat tjener som medie for det tæt koblede, som kaldes *form*²⁴. Herefter bliver Luhmann selv igen noget generel i sin beskrivelse af mediebegrebet, men i relation til 2. selektion vedrørende meddelelsesform er vi kommet et skridt videre. Udvalgelsen af en symbolsk generaliseret meddelelsesform i et givent udbredelsesmedie tilfører det løst koblede substrat, meddelelsen, en form. Det kunne her nærliggende sluttes at Luhmann blot siger at en meddelelse nødvendigvis må have en form, og altså adopterer den klassiske dikotomi mellem indhold og form, men Luhmanns hovedpointe er netop at ændre fokus fra disse som statiske elementer i kommunikationen til en iagttagelse af differencen mellem det man vil sige og den måde det bliver sagt. Dermed nedbrydes den dikotomiske modsætning mellem form og indhold, idet kommunikatoren ved en sådan iagttagelse bliver nødt til at påtænke begge selektioner i en gensidig relation, hvorved meddelelsesformen spiller ind på meddelelsen og omvendt. Det at ytre sig kommunikativt bliver dermed til en rekursiv proces i sig selv frem for en trinvis progression.

Den sidste grundlæggende selektion vedrørende selektion af *forståelse* placerer Luhmann i modsætning til de to foregående hos alter. Selektion af forståelse er i systemteorien uundgåelig idet ego i alters nærvær foretager en kommunikativ handling og derved skaber en social relation mellem de to tilstedeværende psykiske systemer, hvorved et socialt system opstår som et emergent ordensniveau. Relationen mellem ego, som selekterer meddelelse og meddelelsesform, og alter som må selektere forståelse kalder Luhmann for *perturbation*, eller forstyrrelse. Når nogen (ego) siger noget til en eller flere andre (alter), skaber det en forstyrrelse eller irritation af systemet. Denne irritation kan man så vælge at forholde sig til med en bestemt forståelse, eller man kan vælge at se bort fra den som simpel støj. I begge tilfælde er der selekteret en forståelse. Perturbationen sker ved at forstyrrelsen ikke er i overensstemmelse med alters forståelseskriterier, hvorved denne bliver tvunget til at rekonstruere sin indre kompleksitet, eller forsøge at reducere den kompleksitet han bliver mødt med i sin omverden ved at bortkaste den som støj²⁵. Denne konstruktion

²⁴ Luhmann, Niklas, "Erkendelse som konstruktion", in. Hermansen, red. "Fra læringens horisont", Klim, 1999, s. 176

²⁵ Noget om kodificeret/ikke-kodificeret måske*****

IMV IMV 26/9/07 23:11

Comment: Meget fornem fremstilling af "form" og god perspektivering.

Jeg gider ikke læse korrektur på din opgave, så få en eller anden til at gøre det – for hvis du vil have en god karakter, er det vigtigt at det formelle er i orden.

IMV IMV 26/9/07 23:11

Comment: Check lige, om ikke det er omvendt – dvs. at "alter" er den meddelende" og "ego" adressaten. Jeg mener det står sådan hos Kneer og Nassehi – men måske tager de fejl?

Dvs. 1) check det hos Luhmann 2) check det hos Kneer og Nassehi 3) hvis Kneer og Nassehi tager fejl, kan du altid anføre dette i en note 4) hvis du tager fejl, skal du lige bruge "find" funktionen, så du er sikker på, at du ikke kommer til at skrive forkert noget sted. Jeg har ikke bøgerne herhjemme, så jeg kan ikke checke det.

Øh, jeg har faktisk Social Systems: "Ego is in the position to distinguish the utterance from what is uttered. If alter knows that he is being observed...(...)" (Fra Communication and Action)

Dette tyder på, at "ego" må være adressaten, ikke? Men der er andre eksempler der tyder på det omvendte.

Jeg har checket Dansk Luhmann-forum: Tække bruger dem også så man kan forstå det på begge måder.

Jeg håber du har et citat et eller andet sted fra, der kan præcisere denne brug. Og hvis ikke du har et præcist citat, må du anføre i en note, at der er tvivl og at du anvender dem på denne her måde.

foregår paradoksalt nok ved en såkaldt systemisk frakobling, eller lukning fra omverdenen²⁶. Perturbation og rekonstruktion af forståelseskriterier kan altså foregå *fordi* systemet er lukket af fra omverdenen snarere end til trods for dette faktum.

Årsagen til den større grad af rekonstruktion af forståelseskriterier ligger i kommunikationsprocessens refleksive natur, som vil blive behandlet nærmere herunder. Denne effekt udgør en af de mere radikale tiltag i Luhmanns processuelle erkendelsesbegreb. Dermed adskiller Luhmanns erkendelsesbegreb sig fra det erkendelsesbegreb man ser hos for eksempel den franske tænker Jean Piaget²⁷.

[MÅSKE NOGEL ÆLV; HVA?!] Her betragtes erkendelse ligeledes som en dynamisk proces, men motivationen er her at opnå equilibrium, ligevægt. Derved bliver erkendelse et spørgsmål om adaptation og tilpasning af det kognitive system gennem udlignende handlen. Det kognitive system ses her som altså 'åbent' i forhold til udligning af ydre forstyrrelser. Dette er dog i denne sammenhæng ikke et frugtbart standpunkt, idet kommunikation så ikke ses som en fortløbende proces i sin egen kontekst (sociale systemer), men som en bivirkning af psykens udlignende aktivitet. [PUHADA]

Men hvad enten alter forsøger at anknytte sig den kommunikative forstyrrelse eller ser bort fra den som støj, må der altså tages stilling til dens relevans i forhold til de systeminterne forståelseskriterier. Det er altså ikke muligt at vælge en ikke-forståelse, da denne ligeledes konsoliderer systemets interne konstruktion.

Som en tilføjelse til de tre grundlæggende selektioner medtager nogle læsninger af systemteorien en fjerde selektion, som vedrører selektion af en ny kommunikativ handling fra alters side²⁸. Hvorvidt denne selektion skal medregnes den kommunikative proces eller skal tilskrives en tur i sig selv er et spørgsmål om hvorvidt ens analyse skal tage højde for betydningen af såkaldt 'turn taking'²⁹, eller det illustrative fokus skal være på kommunikation som en fortløbende proces.

Udover de tre selektioner opererer Luhmann som nævnt tidligere med en niveaudeling af kommunikationen ud fra to kybernetiske ordener af iagttagelse. Der foregår altså iagttagelser på flere niveauer gennem hele kommunikationsprocessen.

IMV IMV 26/9/07 23:11

Comment: Jeg kender ikke Piagets erkendelsesbegreb. Hvis du er i tvivl, så udelad hm.

IMV IMV 26/9/07 23:11

Comment: God pointe – jeg så lige hos Tække (forum), at han også anvender den fjerde selektion.

²⁶ Luhmann, Niklas, "Erkendelse som konstruktion", in. Hermansen, red. "Fra læringens horisont", Klim, 1999. S. 165

²⁷ Piaget, Jean, "Ligevægtsbegrebets rolle i psykologien", in Illeris red. "Tekster om læring", Roskilde Universitetsforlag, 2000

²⁸ Qvortrup, Lars, "Det hyperkomplekse samfund", Gyldendal, 1998, s 166-167

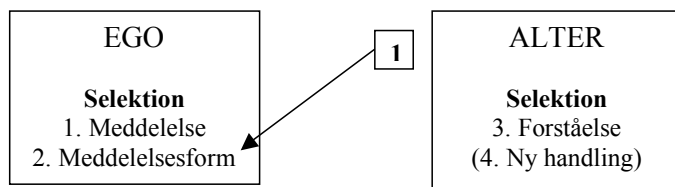
²⁹ Nofsinger, Robert, "Everyday Conversation", Sage, 1991 s. 78-110

Iagttagelse af første orden forløber som nævnt i tre selektioner. Først må afsenderen selektere hvilken meddelelse, der skal afsendes. Dernæst udvælges en meddelelsesform. Informationen er nu afsendt på en bestemt måde. Til sidst er det op til det lukkede modtagersystem at selektere en forståelse. Det er her som nævnt også en forståelse at vælge ikke at anknytte sig forstyrrelsen. Udkommet af iagttagelsen (kommunikationen) består i en handling, eller en operation. På niveauet for *iagttagelse af første orden* er det alters iagttagelse af egos selektioner af meddelelse og meddelelsesform som baggrund for dennes selektion af forståelse, der er i fokus³⁰. Der er altså tale om en første ordens kommunikation, som den udspiller sig 'på scenen' i modsætning til kommunikation af anden orden, som kunne siges at foregå 'backstage'. Kommunikationsprocessen tager sig følgelig således ud hvor pilen indikerer iagttagelse:

IMV IMV 26/9/07 23:11

Comment: Måske skulle du komme med et eksempel på en anden ordens iagttagelse?

Fig. 2: Kommunikationens første- ordens iagttagelse: Forstyrrelse.

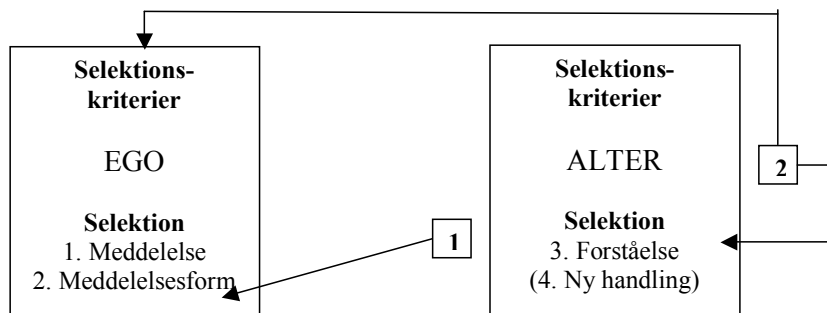
Iagttagelse af anden orden går ud på at der, udover de selektioner, som foregår inden for iagttagelsen af første orden, selekteres en iagttagelse hos modtager af afsenders kriterier for selektion, eller selvreferentielt af modtagers egne³¹. Ligeledes iagttages alters egen selektion af forståelse. Der iagttages altså på egne eller andres systeminterne forståelseskriterier for at forsøge at forstå den bredere kontekst for kommunikationen, hvorved egne forståelseskriterier og egen kompleksitet produceres. Denne proces benævner Luhmann ligeledes dobbelt kontingens. Iagttagelse og følgelig kommunikation af anden orden vedrører altså det som før er blevet omtalt som kommunikationens refleksivitet. Refleksiviteten indtræder idet

³⁰ Qvortrup, Lars, "Det hyperkomplekse samfund", Gyldendal, 1998, s. 164 ff.

³¹ Ibid. s. 167

selektionskriterierne³² for en given kommunikativ handling iagttages på tværs af systemet, hvorved en forståelse af egne selektionskriterier må vælges. Skematisk tager kommunikationens anden orden sig således ud:

Fig. 3: Kommunikationens anden - ordens iagttagelse: Refleksion.

Iagttagelsens tredje orden foregår på planet for kommunikationens kontekst. Det Qvortrup betegner som det institutionelle plan³³. Der bliver dog ikke argumenteret for den særligt institutionelle karakter af forudsætningerne for iagttagelse af tredje orden, men blot for at der nødvendigvis må være mere end to systemer involveret. Derfor vil jeg foreslå, at iagttagelsens tredje orden lige såvel kan tilskrives større sociale kontekster og organisatoriske sammenhænge. Ved iagttagelse af tredje orden iagttages institutionelle selektionskriterier på tilnærmelsesvist samme måde som ved iagttagelse af anden orden. Organisationer og institutioner tilskrives altså en egen-kompleksitet i form af forståelseskriterier uafhængigt af biologiske eller psykiske domæner. Qvortrup udvider altså Luhmanns organisationsbegreb idet organisationer tilskrives selektionskriterier på linie med psykiske systemer. Denne tredje orden er muligvis inspireret af den tidligere systemteoretiker Gregory Bateson, som formulerede tre logiske kategorier for kommunikation og læring³⁴. Disse kategorier kan paralleliseres til Luhmanns kommunikation første og anden orden med tilføjelse af Qvortrups tredje. Grundlæggende består Batesons tre første kategorier i 1) stimuli – respons indenfor en given kontekst. Her perturbation og forståelse og evt. selektion af ny kommunikativ handling 2) Kontekster af sådanne kommunikative kontekster, altså

³² Før omtalt som forståelseskriterier. Vedrører den systeminterne kompleksitet hos henholdsvis ego og alter, som udgør kriterierne for selektion af forståelse i forhold til en given perturbation og dermed også for kommunikativ handling.

³³ Qvortrup, Lars, "Det hyperkomplekse samfund", Gyldendal, 1998, s. 169 ff.

³⁴ Bateson, Gregory, "De logiske kategorier for læring og kommunikation", in. Hermansen, Mads, red. "Fra læringens horisont", KLIM, 1999

her iagttagelsen af det beredskab i form af selektionskriterier, som så at sige betinger processerne for kommunikationer af første orden. Dette medfører ifølge Luhmann en *polykontekstuel* kommunikationsopfattelse. Ved iagttagelse af anden orden iagttages altså på systemer (her i form af de psykiske systemer ego og alter), som ligger udenfor det sociale system, og som dermed udgør omverden for dette, hvorved flere kontekster kan overskues samtidigt. 3) På tredje kybernetiske niveau bliver det en anelse langhåret: Den vedrører kontekster af kontekster af anden orden. I Qvortrups fremstilling bliver dette identisk med iagttagelsen af selektionskriterier på institutionelt niveau, hvilket oftest i praksis vil sige en organisation eller et system af disse. Om de kybernetiske niveauer for iagttagelse gælder altså med Luhmanns termer at første orden udgøres af en iagttagelse, anden orden af iagttagelse af denne iagttagelse³⁵ og med Qvortrups tilføjelse institutionel iagttagelse af iagttagelsen af meddelelsen. Men det behøver altså ikke være helt så svært. Det eneste det konkret betyder for kommunikationsprocessen er at man fra alters position: 1) iagttager forstyrrelse fra ego, 2) iagttager motivationen for den kommunikative handling og 3) iagttager egos institutionelle forudsætninger for at overbringe meddelelsen samt alters ditto for forståelse.

Institutionelle selektionskriterier udgør således omverden for kommunikationen. I Qvortrups fremstilling kan disse udgøres af konnotative strukturer inden for rammerne af selv mindre sociale systemer, men det kunne argumenteres at disse allerede er dækket ind

ved henvisning til det Luhmann kalder *funktionelt uddifferentierede systemer*, og som udgøres af samfundsmæssige subsystemer som uddannelsessystemet, sundhedssystemet, det politiske system, videnskab osv.. funktionelt uddifferentierede systemer opstår når kommunikation stabiliserer sig i bestemte mønstre over tid. Dette sker ved gentagelse af bestemte *temaer* og *koder* i kommunikationen³⁶, hvorved en bestemt funktionalitet stabiliseres i forhold til samfundssystemer. *Tema* går på det overordnede funktionelle formål for dannelse af funktionelt uddifferentierede (sub)systemer. Som eksempler kan nævnes behandling af patienter, uddannelse af studerende, regering af en nation mv. Temaet for et givent system er ikke finit, men produceres og reproduceres løbende, dog indenfor rammerne af systemets kode.

³⁵ Kneer, George & Nassehi, Armin, "Niklas Luhmann – introduktion til teorien om sociale systemer", Hans Reitzels Forlag, 1997 s.99 - 113

³⁶ Qvortrup, Lars, "Det hyperkomplekse samfund", Gyldendal, 1998, s. 175 ff..

IMV IMV 26/9/07 23:11

Comment: Måske skal du ikke skrive "langhåret" – 1. orden: man må ikke anvende denne slags uformelle udtryk i en akademisk opgave 2. orden: er jeg ikke ved at blive lidt sippet rent lingvistisk?

IMV IMV 26/9/07 23:11

Comment: Også her ville det være godt med et eksempel.

IMV IMV 26/9/07 23:11

Comment: Dette her er virkelig godt. Og jeg tror, du har ret.

Qvortrup foreslår med udgangspunkt i Luhmann, at de funktionelle koder er binære; altså magt/ikke-magt, syg/rask, bestået/dumpet. Koden fungerer altså som en subjektivering af det overordnede tema, hvor der tages normativ stilling til værdien af kommunikative handlinger indenfor systemets tema. Koden er, lige som temaet, med til at reducere antallet af mulige handlinger, og dermed også kompleksitet indenfor systemet. *Programmet* for kommunikation udgøres af den faktiske kommunikation indenfor systemet. Den kommunikation, som bliver aktualiseret som meningsfuld i henhold til tema og kode. Kommunikation, som indenfor rammerne af det funktionelt uddifferentierede system niklicheres som støj, indgår ikke som en del af programmet.

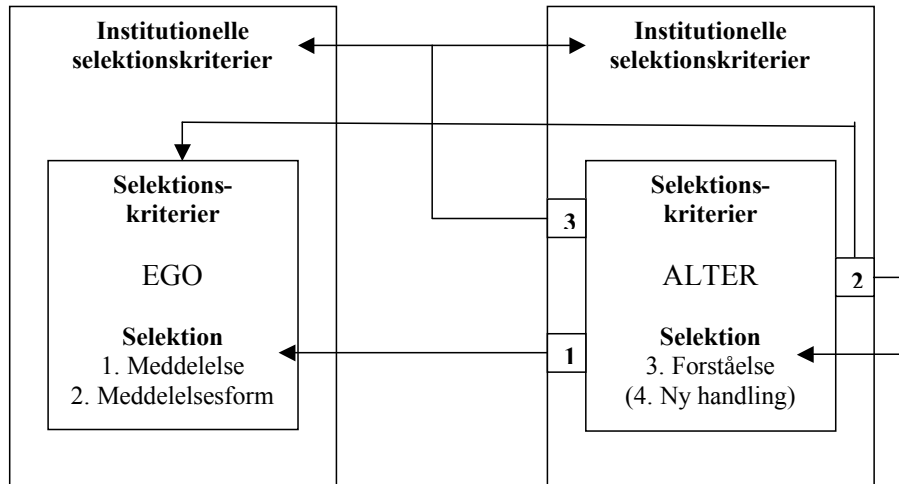
Det specificerer så at sige kode og tema. Tema er så at sige et rum af potentiel kommunikation, koden definerer hvad der sandsynliggøres og programmet er der, hvor det sandsynlige aktualiseres.

Der er altså en række organisatoriske og samfundsmæssige strukturer, som determinerer hvilken kommunikation der i den sidste ende aktualiseres som selektionskriterier eller perturbation. Således har vi nu fået udfoldet det systemiske kommunikationsbegreb til gennem tre iagttagelsesniveauer at omfatte forstyrrelse, refleksion og kontekst som faktorer der spiller ind på den aktualiserede kommunikation. Således kan man nu opstille en model for sammenhængen i den systemiske kommunikationsforståelse³⁷.

IMV IMV 26/9/07 23:11
Comment: Mener du "negligeres"?

³⁷ Qvortrup, Lars, "Det hyperkomplekse samfund", Gyldendal, 1998, s. 171

Fig. 4: Kommunikationens tredje- ordens iagttagelse: Kontekst

MENING

Sociale systemer anvender altså kommunikation som operationsform. Det vil sige at de autopoietisk producerer og reproducerer sig selv ved en kommunikativ proces, bestående af perturbationer og iagttagelse. Som forsøgt illustreret af Qvortrup med den tredje orden af iagttagelse er hele formålet med den kommunikative øvelse at skabe og opretholde en meningsgrænse for systemet, som adskiller det fra dets omverden. Qvortrups udlægning er dog på ingen måde dækkende for Luhmanns eget meningsbegreb, som ikke i samme grad er baseret på kybernetiske iagttagelsesniveauer, men snarere på iagttagelse af skellen mellem det potentielle og det aktuelle. Herunder vil jeg redegøre for Luhmanns eget meningsbegreb som fundament for kommunikation i sociale systemer.

Ifølge Luhmann foregår meningsdannende processer både i sociale og psykiske systemer³⁸. Dermed kobles meningsdannelse sammen med systemtyper, som er i stand til at foretage iagttagelser af anden orden. Det er altså en forudsætning for meningsdannelse at være i stand til at iagttage intern kompleksitet i de systemer, der udgør det pågældende systems omverden. Disse systemer benævner Luhmann under et og i deres meningsskabende funktion meningssystemer. Dermed bliver mening et

³⁸ Luhmann, Niklas, "Sociale systemer – Grundrids til en almen teori", Hans Reitzels Forlag, 2000 s. 98

spørgsmål om skelnen mellem meningsfuldt og ikke-meningsfuld i relation til de systeminterne selektionskriterier. Luhmann definerer selv mening som ”...et overskud af henvisninger til yderligere oplevelser og handling.”³⁹ Dette overskud af mulige fremtidige hændelser fremtvinger således en selektion af forventninger, der indskrænker antallet af mulige fremtidige hændelser. Vel at mærke i relation til systemets egen-kompleksitet. Der er altså tale om opbygning af forventningsstrukturer, som i relation til systemets egen-kompleksitet reducerer antallet af meningsfulde fremtidige hændelser, og derved definerer en meningsgrænse for systemet. Meningssystemer er tvunget til at producere og reproducere mening, da hele deres interne kompleksitet består af meningsstrukturer i form af bevidsthed eller kommunikation. Der er altså tale om en proces, som rækker ud over skelnen mellem system og omverden og som virker tvunget og fortløbende qua meningssystemets autopoiesis. Alt hvad meningssystemer kan optage og bearbejde fra deres omverden tager dermed form af mening. Mening er altså ikke en form i sig selv, men en måde hvorpå sociale og psykiske systemer strukturerer deres iagttagelse af omverdenen. Således kan den proces, der fører til dannelse af mening karakteriseres som fortløbende, processuel og selvreferentiel. Fortløbende fordi den relaterer sig til forventningsstrukturer vedrørende fremtidige hændelser, processuel fordi den processerer information og selvreferentiel fordi systemets egen-kompleksitet løbende forøges for at reducere kompleksitet i omverdenen hvorved ny kompleksitet produceres og så fremdeles. Herunder vil jeg redegøre nærmere for disse karakteristika for meningsdannelsen.

Som før nævnt er meningsdannelsen præget af uro. Den er ikke en stabil størrelse men en fortløbende proces, hvormed den adskiller sig fra tingsverdenen. Mening er altså ikke, ifølge Luhmann, en betegnelse af fænomener i verden⁴⁰. Den strategi, som meningssystemer anvender for at opfange og processere denne ustabilitet ligger i ”...anvendelsen af differencer for tilsluttende informationsbearbejdning.”⁴¹ ifølge Luhmann ligger denne skelnen, som altså er det der konstituerer mening, primært i differencen mellem det mulige og det aktuelle.

Luhmann deler funktionelt denne meningens lededifference op i tre *meningsdimensioner*, som virker samtidigt i meningsdannelsen; sagsdimensionen,

³⁹ Ibid. S. 99

⁴⁰ Ibid. S 103

⁴¹ Ibid. S.104

tidsdimensionen og socialdimensionen. I *sagsdimensionen* skelnes der mellem dette og andet⁴². Denne skelnen tjener til identifikation af objektet. En anden måde at formulere sagsdimensionens meningsselektion ville være at fremstille den som en skelnen mellem ekstern og intern tilregning, hvorved der udledes to kategorier af hændelser: Oplevelser og handlinger⁴³. For så vidt meningsselektionen kan tilskrives systemets omverden vil det blive karakteriseret som en oplevelse. Følgelig vil tilknytning til yderligere foranstaltninger i form af udviklinger i hændelsesforløb blive søgt i systemets omverden. Hvis meningsselektionen derimod tilskrives systemet selv, karakteriseres hændelsen som en handling, hvorved der søges systeminternt efter yderligere foranstaltninger. Der er altså i *sagsdimensionen* tale om en skelnen mellem oplevelse og handling med det formål at placere årsager og reproduktion af en hændelse i rum. (Denne term kan synes misvisende, da forskellige meningssystemer udmærket kan forefindes indenfor et begrænset geografisk rum. Der er derfor her tale om en brug af ordet som mere går på sociale eller kommunikative rum.) Luhmann tilføjer at oplevelse, inklusiv oplevelsen af en handling, er det, der bidrager til meningsproduktion. Derimod bidrager handling (som jo hænger uløseligt sammen med kommunikation) til systemproduktion, altså produktion og reproduktion af systemets selektionskriterier i form af indre kompleksitet.

Tidsdimensionen skelner det fortidige fra det fremtidige, og opererer altså ud fra differencen før/efter⁴⁴. Her placeres objektet i spændet mellem fortid og fremtid. Her sker tilregning af hændelsen, analogt til tilregning af oplevelse og handling i *sagsdimensionen*, i relation til om der er tale om konstante eller variable faktorer⁴⁵. Denne skelnen tjener altså det formål at skabe forventningsstrukturer om hvorvidt en hændelse eller et mønster af hændelser vil gentage sig i fremtiden.

Socialdimensionen opererer ved differencen mellem ego/alter-ego. Her skelnes der altså mellem egne forståelseskriterier og der identificeres ligheder med egen kompleksitet⁴⁶. Det der sker i *socialdimensionen* skelnen er en tilregning af hændelsen til alter eller ego. Dette kan ske ved henholdsvis personalisering og identifikation. Det iagttagende system indtager her en position som alter-ego og

IMV IMV 26/9/07 23:11

Comment: Dette her forstår jeg ikke? Hele denne side er noget "indforstået". Hvorfor er en ekstern – omverden – meningsselektion en oplevelse? Og hvad betyder "tilknytning til yderligere foranstaltninger"? Måske ville det hjælpe, hvis du kom med et/nogle eksempel/eksempler?

IMV IMV 26/9/07 23:11

Comment: Du skal definere, hvad "alter-ego" betyder, når de optræder samlet.

⁴² Ibid. S 116

⁴³ Ibid. S. 124

⁴⁴ Ibid. s 117 ff.

⁴⁵ Ibid. S. 125

⁴⁶ Ibid. S. 120

identificerer således hændelsen ud fra de to kommunikative positioner som beskrevet herover.

Luhmanns tre meningsdimensioner kan ses analogt til Peirces tegnrelation hvor Sagsdimensionen modsvarer objektet, tidsdimensionen tegnet og socialdimensionen interpretanten⁴⁷. Dog må det pointeres at Peirce beskriver et andet kommunikativt niveau, nemlig tegnudveksling hvorfor en beskrivelse af hans semiotik vil blive gennemgået i afsnittet herunder. Meningsdannelse består altså i en løbende aktualisering af muligheder i henhold til de tre meningsdimensioner. Med andre ord består mening i at noget sker i forhold til alle andre mulige hændelser, som karakteriseres ved skelnen indenfor de tre meningsdimensioner. Mening virker således som en slags forventningshorisont, som indskrænker antallet af mulige hændelser til et mindre antal sandsynlige eller meningsfulde hændelser ud fra hvilke en del aktualiseres, altså rent faktisk finder sted. Dette kalder Luhmann for generalisering. Dermed peger meningsbegrebet tidsligt både tilbage til tidligere aktualiserede hændelser og frem mod forventninger om fremtidige hændelser. For eksempel vil man når man taber en billardkugle fra en meters højde meningsfuldt forvente at den falder mod gulvet. Mulighedsfeltet for udkommet af hændelsen inkluderer dog at den bevæger sig opad, til siden eller står stille i luften. De sidste hændelser kunne for eksempel forekomme i vægtløs tilstand, men meningsfuldt forventer man at den falder ned. Dette vil derfor være en meningsfuld aktualiseret hændelse, da den stemmer overens med den gængse generalisering af sådanne hændelser. Mening indtræder altså i iagttagelsen af det aktualiserede på baggrund af det mulige. Denne difference må ses analogt til den føromtalte difference mellem medie og form. Form er i denne terminologi et tæt koblet substrat, som manifesteres på baggrund af et løst koblet medie. En sådan difference kunne bestå i et fodaftryk på en sandstrand, hvor sandet udgør mediet for formen af fodaftrykket. Det er i dette eksempel formen som giver mening, men kun fordi det ikke er aktualiseret som et hvilken som helst andet aftryk, der kunne være afsat i sandet. Det samme sker ved meningsdannelse i systemer. Her svarer fodaftrykket til det aktualiserede, og sandet til antallet af mulige hændelser. En aktuel hændelse giver altså mening fordi den skelnes fra de resterende mulige hændelser. Således har meningskonstituerende systemer kun den ene mulighed at iagttage verden meningsfuldt. Mening tilskrives altså tvungent alting, der

IMV IMV 26/9/07 23:11

Comment: Det er nok bedst helt at udelade Peirce her – når du ikke har præsenteret hans teori endnu, ved læseren ikke, hvilken sammenhæng der er tale om.

⁴⁷ Ibid s. 129

kan observeres af psykiske og sociale systemer. Dermed udgør en meningshorisont 'verden' for meningssystemer, da den afgrænser mulighedsfeltet for deres iagttagelse. Med andre ord er meningssystemer tvunget til at tilskrive deres omverden mening gennem iagttagelse. Denne bundethed til iagttagelsen medfører igen at mening er formet af systemets interne kompleksitet og autopoiesis, dets forståelseskriterier. Som eksempel kan vi anvende Helmuth Nyborg sagen, som skabte stor debat i medierne. Helmuth Nyborg har gennem flere årtier som psykolog og kognitionsforsker målt den såkaldte 'G' (elektrisk aktivitet i hjernens synapser) hos forskellige mennesker og sammenholdt målingerne med forskellige andre parametre lige fra højde til vinklen på tommelfingeren. Som forsker tilhører han det videnskabelige funktionssystem, og iagttager ud fra koden sand/falsk, som forklaret tidligere. Nyborg opdager en relation mellem forældres og deres børns 'G'. En journalist stiller ham så i sin egenskab af forsker spørgsmålet: "Hvis man ville fremme intelligens i befolkningen, ville det da være givtigt at starte et avlsprogram for intelligente mennesker?" Dette spørgsmål er stillet ud fra en etisk kode såsom god/ond eller en politisk om magt/ikke-magt⁴⁸. Der er altså tale om kommunikation mellem meningssystemer med forskellige koder for konstitution af mening. Nyborg måtte i sin egenskab af forsker svare "ja". Ud fra den præmis at et politisk system havde besluttet at gøre befolkningen mere intelligent, ville det videnskabeligt betragtet være en løsning. De følgende uger kom historier frem i pressen, som sammenlignede Nyborgs forskning med tilstande i nazi - Tyskland. Der blev med andre ord konstitueret en mening i hans udtalelser ud fra et andet set af forståelseskriterier end det, han selv opererede ved, hvorved forstyrrelsen i det anknyttende system blev forøget mangefold. Set på en anden måde får vi her demonstreret hvorledes systemer opretholder forskellige *meningsgrænser*⁴⁹. Denne grænse er sammenkoblet med systemers selvreference. Meningssystemer har som nævnt herover ingen omverdenskontakt udover den de selv tillader i henhold til deres interne kompleksitet. Dermed er meningssystemernes udblik på deres omverden begrænset til meningsoperationernes rækkevidde. Med andre ord eksisterer for systemet kun det forståelige i øjeblikket. Det er det vi ser i eksemplet herover. Nyborg opererer som forsker i et videnskabeligt system, hvor koden for meningsfuld iagttagelse baserer sig på sandhed og i en samtale, som tematiserer hans forskning.

IMV IMV 26/9/07 23:11

Comment: I hvilken betydning bruger du ordet "verden" her?

IMV IMV 26/9/07 23:11

Comment: Hvis det er Nyborgs egenskab som forsker, hedder det "i hans egenskab af forsker". Ellers er det journalistens egenskab som forsker.

Strålende eksempel, for øvrigt.

IMV IMV 26/9/07 23:11

Comment: "sæt", ikke "set" – jeg læser ikke konsekvent korrektur, kun en gang i mellem anfører jeg lige noget.

⁴⁸ se evt. Qvortrup, Lars, "Det hyperkomplekse samfund", Gyldendal, 1998, s.176-177

⁴⁹ Ibid. S. 138 ff.

Når journalisten i denne kontekst giver ham den præmis at det ud fra en etisk kode er ønskeligt at øge intellektet i befolkningen, kan forskeren som repræsentant for et videnskabeligt system kun meningsfuldt påpege at hans forskning viser at et avlsprogram kunne være en løsning, uden hensyn til hans egentlige psykiske meningsystem, som ligger i systemets omverden. På denne måde afgrænser meningsoperationer systemer fra hinanden, og former ikke mindst meningssystemets iagttagelsesmuligheder i verden, hvorved en meningsfuld omverden konstitueres. Der er altså tale om et fænomenologisk standpunkt, hvor de enkelte fænomener ikke kan opfattes 'i sig selv' men kun delvist kan perciperes gennem tilskrivning af mening i henhold til systemets autopoiesis. En kritik af dette standpunkt går på at det fører til en absolut relativisme, hvor verden ikke åbenbarer sig for os men snarere i os, hvorved dens ontologiske eksistens kan drages i tvivl. Systemteorien rækker på sin vis udover denne dikotomi mellem subjektet som bestående i den menneskelige bevidsthed og objektet, fænomener i verden. Meningssystemer er i nogle tilfælde lig med bevidsthedssystemer, nemlig når der er tale om psykiske systemer. Men qua disse systemers operationelle lukkethed og autopoiesis vil de basere deres interne kompleksitet på ydre påvirkninger, hvorved dikotomien ophæves. Der er ikke længere tale om et uafhængigt cogito, som forsøger at perciperer verden så præcist som muligt, men om et bevidsthedssystem, som er strukturelt koblet til sin omverden og derfor en del af den.

IMV IMV 26/9/07 23:11

Comment: At percipere – uden "i"

Når der er tale om kommunikationssystemer (sociale systemer) som meningskonstituerende er dette helt tydeligt: Sociale systemer opererer kommunikativt, og forudsætter strukturel kobling til mindst to psykiske systemer, som igen forudsætter et utal af biologiske og mekaniske. Meningsdannelse er dermed en proces som omfatter de ontologiske fænomener i verden, opererer på samme vis som 'naturen' og i denne optik er fysiske processer lige såvel som biologiske systemer. [måske noget ævl!]
[måske skal jeg droppe eksemplet? ..ved ikke rigtig om det holder.. det er bare noget kun abstrakt på den anden måde.]

IMV IMV 26/9/07 23:11

Comment: det forstår jeg ikke helt? Et utal af biologiske og mekaniske? Så mange biologiske systemer findes der vel ikke? Men hvilke tænker du på? Og hvilke mekaniske systemer tænker du på?

IMV IMV 26/9/07 23:11

Comment: Jo, det er nok en god ide at droppe det fra den "uhæmmede relativisme" og ned. Det er ikke direkte ævl, det er bare ikke klart nok.

SOCIAL KOMMUNIKATION

Kommunikation på det sociale kommunikationsniveau er altså uløseligt forbundet med meningsystemer. Meningsdimensionen er så at sige medie for kommunikation.

Mening konstitueres som beskrevet i forrige afsnit gennem en løbende aktualisering af muligheder. Her danner mulighedsfeltet som medie baggrund for de faktisk aktualiserede oplevelser og begivenheder, der i denne sammenhæng vil fremstå som former. Sociale systemer afgrænses så at sige gennem mening. Mening danner altså udgangspunktet for kommunikation som operationsform i sociale systemer. Ved at betragte kommunikationsprocessen ud fra denne lededifference mellem Mening og kommunikation som operationsform i meningssystemer, fremkommer en beskrivelse af de *sociale dynamikker* i kommunikationsprocessen. Der er dermed ikke tale om en strukturfunktionalistisk betragtning hvor bestemte statiske strukturers funktion belyses, men snarere en funktionsstrukturalisme hvor funktionernes strukturer forsøges afdækket. Systemteorien tager altså udgangspunkt i hvordan det sociale fungerer, og beskriver med det udgangspunkt gennemgående strukturer. De kategoriseringer Luhmann foretager i for eksempel systemtyper skal dermed ikke betragtes som et arbitrært nomenklatur over ontologiske fænomener, men snarere som en beskrivelse af disse fænomeners faktiske funktionsmåde. Subjektet bliver splittet op sociale kommunikative positioner og myriader af omverdenssystemer igennem kommunikationsprocessen, som producerer og reproducerer mening. Det, der kommer i fokus gennem denne teoretiske optik er altså afgrænset til det sociale plan. Systemteorien beskriver udelukkende de processer der udspiller sig med netop det sociale som referenceramme. Subjektet som sådan eksisterer kun i det omfang det som meningssystem udgør omverden for kommunikationssystemer. Der er altså tale om en teoretisk optik som fokuserer på rammerne for kommunikation, eller med andre ord hvad kommunikationen 'gør'. Hvad der er indeni og hvordan den virker vil blive behandlet i de følgende kapitler. Helt forenklet er kommunikationens sociale funktion at producere og reproducere mening gennem kommunikation. Kommunikation forstås her som operationsform for sociale systemer som den er beskrevet af Luhmann og altså ikke i betydningen af hele kommunikationsprocessen. *Mening* ses altså her i systemteoretisk forstand som medie for kommunikation. Mening er den grundlæggende struktur som danner baggrund for den sociale kommunikations form, kommunikation. Mening er den proces der opretholder meningssystemer over tid ved konstruktion af indre kompleksitet. Den konstruerer dermed de forståelseskriterier der strukturerer iagttagelse over tid hvorved den løbende fordrer kommunikativ handlen. *Kommunikation* forstået som syntesen af de tre iagttagelsesordener fungerer således på baggrund af den forudgående

meningsproduktion. Den tager sit udgangspunkt i den kommunikationshistorie, som er indlejrede i systemets indre kompleksitet gennem meningsproduktion. Dermed forgår kommunikation på baggrund af allerede produceret mening og skaber med den som forudsætning nye meningsstrukturer. Den sociale kommunikation fungerer dermed med medie – form differencen som optik således at meningsproduktion er medie for formen kommunikation. Jeg har valgt at illustrere dette forhold som vist herunder i figur 5.

Fig. 5: Social kommunikation

